

FELIU FORMOSA

XAVIER FÀBREGAS O LA NECESSITAT D'UN ACTIVISME

bregas qui ens dona la informació més abundant i més substanciosa sobre cadascuna de les etapes. Per això podem dir, i ho diem molt sovint, que el trobem a faltar. Perquè ell, amb la seva curiositat insadollable per tots els fenòmens «teatrals» i amb la seva enorme capacitat de treball, hauria continuat analitzant d'una manera equànime i alhora apassionada les vicissituds actuals del teatre a Catalunya — a tot Catalunya — i les hauria integrades dins un context històric més ampli, una tasca en la qual era pràcticament l'únic. Dic que ho hauria fet d'una manera apassionada, perquè Xavier Fàbregas, amb la seva aparent bonhomia i sota una capa d'ironia i d'humor molt nostres, amagava una enorme capacitat d'apassionament, equiparable a la seva proverbial capacitat de treball que en resultava potenciada.

— Així doncs, situar Xavier Fàbregas en aquella lluita inicial i intentar de definir la seva participació implica recórrer inevitablement als seus propis escrits, perquè hi ha molt poca bibliografia més, i d'altres persones que posseeixen materials més o menys organitzats sobre l'època — com el crític Joaquim Vilà i Fulch — han de convertir en text aquests materials. Em refereixo sobretot als intents de coordinació del teatre a Barcelona i comarques, iniciada el 1968.

— Evidentment, jo no fareu aquí una feina d'investigació, sinó que hauré de recórrer als meus records per relacionar la meua coneixença de Xavier Fàbregas amb unes tasques que ens resultaven a ells des d'abament estimulants, no solament perquè les consideràvem útils o imprescindibles, sinó perquè a través d'elles construïem una relació humana, una convivència, una gran amistat. Això ha valgut la pena.

2

No recordo com vaig conèixer Xavier Fàbregas, probablement perquè durant molt de temps el coneixia només de nom, com un dels sis membres del grup La Pipironda. Els altres cinc eren Angel Carmona (director i ànima del grup), Florenci Clavé

1

L'activitat de Xavier Fàbregas en els inicis del teatre independent és ben coneguda per totes les persones que, des de la fi de la dècada dels cinquanta, van participar en aquell moviment. Penso que són uns anys importants per a l'evolució general del nostre teatre, i caldria veure en quina mesura aquells esforços es troben a la base de l'estructura i les manifestacions del teatre actual. I en aquest terreny, és el mateix Xavier Fàbregas qui ens dona la informació més abundant i més substancial sobre cadascuna de les etapes. Per això podem dir, i ho diem molt sovint, que el trobem a faltar. Perquè ell, amb la seva curiositat insadollable per tots els fenòmens «teatrals» i amb la seva enorme capacitat de treball, hauria continuat analitzant d'una manera equànime i alhora apassionada les vicissituds actuals del teatre a Catalunya —a tot Catalunya— i les hauria integrades dins un context històric més ampli, una tasca en la qual era pràcticament l'únic. Dic que ho hauria fet d'una manera apassionada, perquè Xavier Fàbregas, amb la seva aparent bonhomia i sota una capa d'ironia i d'humor molt nostres, amagava una enorme capacitat d'apassionament, equiparable a la seva proverbial capacitat de treball que en resultava potenciada.

Així doncs, situar Xavier Fàbregas en aquella lluita inicial i intentar de definir la seva participació implica recórrer inevitablement als seus propis escrits, perquè hi ha molt poca bibliografia més, i d'altres persones que posseeixen materials més o menys organitzats sobre l'època —com el crític Joaquim Vilà i Folch— han de convertir en text aquests materials. Em refereixo sobretot als intents de coordinació del teatre a Barcelona i comarques, iniciada el 1968.

Evidentment, jo no faré aquí una feina d'investigació, sinó que hauré de recórrer als meus records per relacionar la meua coneixença de Xavier Fàbregas amb unes tasques que ens resultaven a tots dos altament estimulants, no solament perquè les consideràvem útils o imprescindibles, sinó perquè a través d'elles construïem una relació humana, una convivència, una gran amistat. Això ha valgut la pena.

2

No recordo com vaig conèixer Xavier Fàbregas, probablement perquè durant molt de temps el coneixia només de nom, com un dels sis membres del grup La Pipironda. Els altres cinc eren Àngel Carmona (director i ànima del grup), Florenci Clavé

(acreditat dibuixant d'histories), Francesc Candel, Josep Mas Godayol i el dramaturg José M. Rodríguez Méndez (de qui el grup va estrenar algun text). La Pipironda feia teatre en barris populars i en locals no convencionals. L'aportació d'en Xavier era bàsicament en un pla teòric, dins la publicació periòdica del grup, que era un doble full de color verd i de gran format. Allà vaig llegir els primers articles d'en Xavier. Suposo que aleshores encara pensava escriure teatre. De tota manera, entre la llunyana estrena al Romea de *Partits pel mig* (1957) i els textos de La Pipironda, hi havia hagut, sens dubte, un canvi. En Xavier ja havia iniciat la seva reflexió sobre la funció social i pública del teatre, una reflexió que —tot superant certs plantejaments populistes d'aquell moment— el duria a la seva fecunda activitat en un triple vessant: la tasca d'historiador —investigador— erudit, la de crític i la d'animador d'iniciatives tendents a revitalitzar la nostra vida escènica, un camp que comporta una lúcida i constant reflexió teòrica, la qual penetra també dins els dos vessants d'historiador i de crític i n'influeix l'orientació. En aquells moments, en Xavier compartia la tesi d'un necessari bilingüisme, i el 1964 estrenava encara una comèdia en castellà, *Nuevo raptó de Elena*, al desaparegut teatre Candilejas, de la rambla de Catalunya, amb tots els convencionalismes del teatre de «tresillo», però no sense una apreciable habilitat.

Posteriorment, la presència d'en Xavier als escenaris independents es beneficià de la seva tasca d'historiador i de la seva vinculació als interessos renovadors d'aquests grups, als quals va fornir tres muntatges molt significatius d'un moment històric: *Balades del clam de la fam*, *A l'Àfrica, minyons!* i *Francesos, liberals i trabucaires*.

Jo diria que, entre l'any 1962 i el 1966, abans de fer-se càrrec de la crítica teatral a *Serra d'Or*, la gran capacitat de treball d'en Xavier es va canalitzar vers unes activitats que l'anaven introduint en la problemàtica real del nostre teatre i del món escènic. El procés de consciència i d'aprenentatge d'en Xavier va ser no solament ràpid sinó radical. Darrere el dramaturg novell i l'afecionat autodidacte, sotjava el Xavier Fàbregas que arribaria a ser el més important dels nostres investigadors —crítics— historiadors, l'home que ha posat unes bases solidíssimes per a la història del nostre teatre i —consegüentment— per reflexionar sobre el present d'aquest teatre.

3

Hem vist, doncs, que la relació d'en Xavier amb les empreses inicials del teatre independent era molt directa. Hi va parti-

cipar com a membre de grups —malgrat que no hi exercís la pràctica teatral— o com a pedagog —amb les classes de teoria que donava a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual. Però a mesura que anava comprenent i assumint una situació crítica, va saber també anar connectant la reflexió teòrica sobre la crisi teatral de la postguerra, la ruptura forçada d'una tradició i les possibles fórmules de revitalització escènica amb una tasca cada vegada més global: en la coordinació, l'assessorament i la difusió pública de qualsevol empresa teatral que —a criteri seu— contribuís a aquesta revitalització. ¿Ha estat valorada com cal aquesta tasca d'en Xavier durant la dècada dels seixanta i els primers anys dels setanta? ¿S'ha considerat que, sense ell, potser hi hauria ciutats i pobles de Catalunya que no s'haurien plantejat mai la feina de crear nous grups o fer donar un tomb decisiu als que ja existien com a grups amateurs? En Xavier era el qui més clarament i amb més lucidesa tendia ponts entre el passat, el present i el futur de la nostra gent de teatre. Sabia exactament allò que calia salvar i allò que calia deixar enrere de la nostra activitat escènica, i les seves reflexions i els seus consells abastaven des del terreny d'una nova dramaturgia fins a la pràctica quotidiana i les formes de convivència, organització, continuïtat i coordinació dels grups.

Es tractava d'unes inquietuds que, en aquella època, compartíem una sèrie de gent. I per això es van iniciar unes reunions setmanals en les quals participàvem inicialment el mateix Xavier, Montserrat Roig, Josep M. Benet i Jornet i jo. Immediatament s'hi van afegir altres persones (Ventura Pons, Jordi Doderó, la historiadora Eva Serra, etc.) i gent que venia en representació de grups de teatre de tot Catalunya. És difícil parlar d'aquest tema, perquè es poden cometre lamentables oblits. Però penso que, en aquell moment, i al costat de la gent que es movia dins cada empresa teatral concreta, el grup de persones que ens reuníem cada dijous, primer al desaparegut cafè Oro del Rhin i després a la també desapareguda Granja Maldà, van realitzar una activitat de gran importància. De fet, partíem de zero en molts aspectes i immediatament va sorgir la necessitat de tenir unes plataformes escrites de difusió, concretament una col·lecció de textos teatrals i una revista. El camp de la pedagogia teatral, cobert en part per l'EADAG, seria objecte d'una nova renovació dins l'Institut del Teatre de Barcelona, amb l'entrada d'Hermann Bonnín com a director i amb la creació posterior dels centres comarcals i aules de teatre. Cal dir que la gent que va iniciar aquestes empreses pedagògiques van tenir una relació més o menys directa amb aque-

lla primera reflexió col·lectiva i periòdica de la qual Xavier Fàbregas va ser un dels principals motors.

4

De les reunions de l'Oro del Rhin van sorgir, d'una banda, els primers intents de coordinació dels grups independents i, de l'altra, la idea de crear una col·lecció de teatre i una revista. La col·lecció va dur el nom d'El Galliner i el primer número va sortir amb el peu editorial d'Editorial Daedalus (Palma de Mallorca). Es tractava del meu espectacle *Cel·la 44 (Cinc anys en la vida i l'obra d'Ernest Toller)*. El projecte, finançat en principi per nosaltres mateixos, fou acollit immediatament per Edicions 62, que va reeditar el primer número amb un nou format, el mateix que s'ha mantingut fins avui, quan la col·lecció El Galliner ja va pel número 105. Xavier Fàbregas en va ser responsable fins a la seva desaparició.

Quant a la revista, el grup va connectar amb FESTA (entitat coordinadora del Teatre Amateur a Catalunya), per tal d'aprofitar-ne el butlletí (ja legalitzat), però aquesta temptativa no va reeixir, i el projecte de crear una revista dedicada al teatre no català no va arribar a terme. El fet que cap persona ni entitat no s'hagi tornat a plantejar aquest projecte em fa pensar que potser el mercat no admetria una publicació semblant, vistes les dificultats que ja tenen les publicacions periòdiques de caràcter general. És significatiu, però, que la revista de teatre fos en aquell moment un dels vehicles de normalització que ens semblaven imprescindibles.

Recordo, així mateix, que el grup de l'Oro del Rhin es preocupava per recuperar una tradició teatral pròpia i per introduir la nova producció teatral catalana dins el món escènic, dins els grups. I és per això que l'anomenada generació del Premi Segarra va veure estrenades moltes de les seves obres amb una innegable dignitat de plantejaments, atesa la precarietat de recursos. Obres de Benet i Jornet, Teixidor, Romeu, Melendres, Bergonyó, Gomis, Bordas, etc., alternaven amb muntatges sobre textos d'autors nostres anteriors a la guerra (Vallmitjana, Rusiñol, etc.), per no parlar de la vigència d'Espriu, Oliver, Capmany, Pedrolo i Brossa. Tot apuntava a un futur en el qual aquesta penetració sistemàtica dins el passat i aquesta promoció escènica dels autors actuals prosseguissin en unes condicions favorables. I aquest era un dels camps de lluita de Xavier Fàbregas; per exemple, quan polemitzava amb les companyies professionals que no semblaven tenir en compte la tradició pròpia, i qualificava de «provincians» el menyspreu o

la ignorància d'aquesta tradició. Avui, el debat va per altres camins (es replanteja, entre altres coses, la funció de l'autor dramàtic) malgrat que la lluita continua també en aquest terreny de la recuperació. Però aquí hauríem d'entrar en la forma com és planificada i duta a terme aquesta recuperació, i això no entra dins el tema d'aquest article.

Finalment, hi hagué allò que el mateix Xavier Fàbregas denominava «l'acció comarcal», que va sorgir en un doble front: les mateixes comarques, des de la primera reunió dels grups del Baix Llobregat a Torrelles, el 19 de maig de 1968, i les reunions de l'Oro del Rhin i la Granja Maldà, on es coordinava una bona part de les iniciatives. De tot aquest moviment, en parla en Xavier a la seva monografia *De l'off Barcelona a l'acció comarcal*. Entre el 1968 i el 1970 es van efectuar una bona quantitat de reunions i es van afrontar qüestions tan bàsiques com la situació legal dels grups, la mobilització d'un públic, la publicitat, l'aprenentatge de l'ofici, el tipus de teatre que calia fer, el finançament, etc. Els resultats més visibles i de més conseqüències van ser, al meu entendre, la coordinació de l'activitat teatral pràctica i la intercomunicació d'experiències de treball, és a dir la possibilitat de presenciar i discutir un procés escènic en algunes de les fases anteriors al resultat final. Quant al primer aspecte, penso que, avui, la Xarxa de teatres municipals de Catalunya representaria l'acompliment d'una de les aspiracions d'aquells grups independents. S'hi poden veure deformacions idealitzadores, dogmatismes que la situació repressiva feia inevitables, però no és menys cert que aquella «acció comarcal» que Xavier Fàbregas estudia a fons va néixer d'una sana i autèntica voluntat de professionalització, de la necessitat de superar, amb una àmplia activitat de reflexió i de pràctica escènica, una situació de desert cultural i un parèntesi crític per al nostre teatre. I em sembla que la lluita encara continua, ja que, per una banda, hi ha una «institucionalització» del teatre amb la qual el mateix Xavier Fàbregas va topat de seguida i, per l'altra, ha passat potser massa poc temps per superar les deficiències que, durant la dècada dels seixanta, van començar a superar-se, en adquirir-ne consciència, gràcies a persones com Xavier Fàbregas —i amb ell al davant—, en una sèrie de fronts culturals. És ben cert que, quan l'any 1970 queia a les mans dels tertulians de l'Oro del Rhin el llibre d'en Xavier *Teatre català d'agitació política*, el nostre teatre es trobava plenament immersit en una lluita que havia començat poc abans, una lluita que continuava quan en Xavier deixava el Servei de Teatre de la Generalitat per desacord amb certes actituds «cen-

sores», quan exercia de nou la crítica — amb una apassionada rigorositat — a *La Vanguardia*, i quan la mort el va sorprendre ple de projectes. Estic segur que, sobre aquells anys en què el vaig conèixer i que per a mi van ser decisius, sortiran encara nous escrits d'en Xavier Fàbregas. Caldrà llegir-los, estudiar-los, tenir-los en compte...

Barcelona, 1r de maig de 1988

RESUMEN

Desde sus aportaciones teóricas dentro del grupo La Pipironda, Xavier Fàbregas estuvo en el centro de nuevas iniciativas. Sus primeros ensayos como dramaturgo le llevaron a interesarse por la problemática real del teatro de Cataluña. «Tras el joven dramaturgo y el aficionado autodidacta —dice Formosa—, estaba el hombre que llegará a ser el más importante de nuestros investigadores —críticos— historiadores, el hombre que ha puesto unas bases muy sólidas para la historia de nuestro teatro y, consecuentemente, que reflexiona sobre el presente de este teatro».

El autor compartió con Fàbregas la tarea de impulsar el movimiento de los «independientes», tanto de Barcelona como de comarcas. Es, pues, un testimonio de excepción cuando apunta que sin Xavier Fàbregas habría pueblos y ciudades de Cataluña que tal vez nunca se habrían planteado el trabajo de crear nuevos grupos o de imprimir un giro decisivo a actores que existían como «amateurs». El trabajo cobra el estilo de una crónica inestimable en que se especifica el papel de Fàbregas en tareas de difusión de textos dramáticos como fundador y director, por ejemplo, de la colección El Galliner, en la promoción y asesoramiento de grupos teatrales encaminados a crear la infraestructura idónea para la recuperación escénica de Cataluña.

RÉSUMÉ

Après ses différentes contributions en tant que membre du groupe La Pipironda, Xavier Fàbregas fut au cœur de nouvelles initiatives. Ses premiers essais comme dramaturge l'amèneront à s'intéresser à la problématique réelle du théâtre catalan. «Derrière le jeune dramaturge et l'autodidacte passionné, dit Formosa, il y avait l'homme qui devait devenir le plus important de nos chercheurs-critiques-historiens, l'homme qui a donné des bases très solides à l'histoire de notre théâtre. Quelqu'un, donc, qui réfléchissait sur le présent de ce théâtre.»

L'auteur travailla avec Fàbregas à développer le mouvement des «indépendants» à Barcelone comme en province. Lorsqu'il indique que, sans Fàbregas, des villes et des villages de Catalogne n'auraient, peut-être même pas envisagé de créer de nouvelles troupes ou de faire prendre un tournant décisif à des acteurs qui, jusque là, travaillaient comme amateurs,

il s'agit donc d'un témoignage de toute première main. Son étude constitue une chronique inappréciable, en relevant le rôle de Fàbregas dans la diffusion de textes dramatiques — par exemple, en tant que fondateur et directeur de la collection El Galliner — ainsi que dans la promotion et l'assistance à des troupes désirant se doter de l'infrastructure nécessaire à la «récupération» du théâtre catalan.

SUMMARY

With his theoretic contributions within the group La Pipironda, Xavier Fàbregas had been in the centre of the new initiatives. His first essays as a playwright made him curious about the real problem of theatre in Catalonia. According to Formosa: «behind the young playwright and the selftaught amateur, was a man who was going to be the most important of our investigators, critics and historians, the man who established very solid bases for the history of our theatre and who, therefore, meditates about the present of this theatre».

The autor shared with Fàbregas the job of impelling the movement of the «independents», not only in Barcelona but also in other regions. It is therefore an exceptional testimony when he says that without Xavier Fàbregas there would have been villages and cities in Catalonia which would never have thought of creating new groups or using amateur actors. The article's style is an invaluable chronicle about Fàbregas and his effort for spreading dramatic texts as a founder and director, for example, of the collection El Galliner or his promotion and advice of theatre groups who were trying to create an adequate substructure for the scenic recovering of Catalonia.